

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ ОДЕЩИНИ У ПЕРСОНАЛЯХ: ОКСАНА АНДРІЙВНА КАСЬКО

Тетяна Стефанчишена,

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу
Наукової бібліотеки
stefa.tanya@gmail.com

Олена Калиновська,

Національний університет «Одеська юридична академія»,
провідна бібліотекарка Науково-інформаційного центру
Наукової бібліотеки
metod9@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню біографії Оксани Андріївни Касько – відомої у професійному середовищі одеських бібліотекарів 50–80 рр. ХХ століття людини, освітянки, яка понад тридцять років була директором бібліотеки. Надано відомості про унікальний освітньо-виховний заклад, в якому вона працювала понад п'ятдесят років – Дитмістечко ім. Комінтерну, згодом реорганізованого у професійно-технічне училище. Запропоновано, за прикладом зарубіжних країн, реалізувати проєкт щодо систематизації відомостей про відомих представників бібліотечної галузі України та видати біографічний словник.

Ключові слова: національна біографістика, біографія, бібліотечна справа, бібліотеки Одеси.

Вступ. Вивчення біографій завжди привертало увагу дослідників. Найвідомішим біографічними проєктами, започаткованими ще у ХІХ столітті, є «Універсальна німецька біографія» (1875) та «Оксфордський національний біографічний словник» (1885). Оновлений Ок-

сфордський національний словник викладено у відкритий доступ в Інтернет. Він налічує 60 томів, у яких наведено понад п'ятдесят тисяч біографій відомих представників британської історії, серед яких 1007 записів відображають приналежність особи до бібліотечної справи [1]. Усьому світові відомі імена Мелвіла Дьюї, Голді Меїр, Льюїс Керролл, Хорхе Луїс Борхес, Джейкоб Грімм, які на певних етапах свого життя працювали бібліотекарями.

Центром біографічних досліджень в Україні є Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яким у 1996 році було започатковано збірник «Українська біографістика=Biographistica Ukrainica». У 2020 році один із його випусків присвячений дослідженню жіночих (авто)біографій [2]. Для вітчизняних дослідників більш усталеним є термін «жіноча історія», тоді як перша назва, на думку Л. В. Буряк «відображає розгляд цього конструкту із постмодерністських позицій» [3, с. 11]. На фоні загальної актуалізації біографічних досліджень, зокрема жіночих біографій, спостерігається збільшення таких наукових розвідок у регіональному контексті.

Вищезазначене засвідчує, що тема цієї публікації – розгляд історії бібліотечної справи на Одещині на прикладі конкретної особи бібліотекаря, перебуває на стику кількох актуальних напрямів біографічних досліджень – жіночої біографії та у вимірі регіоналістики.

Мета статті – дослідити біографію Оксани Андріївни Касько, відомої в Одесі у другій половині ХХ століття представниці бібліотечного світу, яка понад тридцять років очолювала бібліотеку унікального навчально-освітнього закладу.

Історичними джерелами вивчення біографії О. А. Касько є архів Дитмістечка ім. Комінтерну, книги, статті, фотодокументи, листи, автобіографії та ін.

На території Національного університету «Одеська юридична академія» розташований пам'ятник «Врятоване дитинство», відкритий у 1987 році. Створення цього пам'ятника пов'язано з відкриттям у листопаді 1920 року в Одесі Дитмістечка ім. Комінтерну – унікального освітньо-виховного закладу, що став домівкою для тисяч знедолених Першою світовою війною та громадянською війною безпритульних дітей. Дитмістечко займало значну територію – від Аркадії до 4 станції

Фонтанської дороги (наведено сучасні назви вулиць), на незначній частині якої нині розташований Національний університет «Одеська юридична академія». У 1940 році Дитмістечко було реорганізовано у ремісницьке училище № 1, згодом – у професійно-технічне училище та технічний ліцей м. Одеси. Композиція пам'ятника «Врятоване дитинство» складає скульптура матері, що прикриває трьох діточок від біди. Прообразом її стала Оксана Андріївна Касько – відома у професійному середовищі одеських бібліотекарів 50–80 рр. ХХ століття людина, освітянка, яка понад тридцять років була директором бібліотеки з незвичайною історією.

Оксана Андріївна Касько (дівооче прізвище Пагилянова) народилася 3 лютого 1902 року у селі Ставки Пісчанського району Вінницької області. У 1912 році з відзнакою закінчила церковнопарафіальну школу. У тому ж році поїхала до родичів в Одесу, де у 1919 році закінчила гімназію. Наступного року Оксана Андріївна повернулася у село Ставки, де протягом дванадцяти років вчителювала та завідувала початковою школою.

У 1932 році доля знову повертає її до Одеси. Разом з чоловіком – Йосипом Дмитровичем Касько (17.04.1902 – 20.05.1962) – вона продовжила освіту в університеті на історичному факультеті. З 1933 року життя Оксани Андріївни пов'язано з Дитмістечком, де вона викладала історію та завідувала методичним відділом бібліотеки. При реорганізації Дитмістечка у 1940 році у Ремісниче училище № 1 Оксана Андріївна була призначена на посаду завідувачки бібліотеки [4, с. 1].

З того часу в її трудову книжку було внесено лише один запис і пов'язаний він із бібліотекою цього освітнього закладу. Оксана Андріївна та її чоловік – педагог, вихователь та завуч, присвятили життя Дитмістечку. Вони тут жили, тут ходила до дитячого садка, а потім і вчилася їхня донька, у майбутньому – директор Одеського художнього музею (1980–1995 рр.), заслужений працівник культури України, Наталя Йосипівна Касько.

Для педагогічного колективу Дитмістечка бібліотека була інформаційно-методичним центром. Навчально-виховна робота з безпритульними базувалася на методиках, розроблених Ф. Ганзбергом, Д. Дьюї, М. Монтессорі, Г. Шаррельманом та іншими відомими

вітчизняними і зарубіжними освітянами того часу [5, с. 23]. Згодом бібліотеці було надано статус методичного центру Одеського обласного управління освіти.

1941–1944 роки – найнебезпечніші у професійній кар'єрі О. А. Касько. Як згадувала її донька, вони не змогли на початку війни вчасно евакуюватися з Одеси, заізнилися на пароплав, бо переносили книги з приміщення бібліотеки у підвали. Втім, можливо, книги і врятували нас, оскільки пароплав підірвався на міні [6, с. 4]. День за днем протягом чотирьох років окупації відважна бібліотекарка зберігала книги, що загрожувало їй в'язницею чи смертю. Оксана Андріївна згадувала, що коли прийшли окупанти і наказали викинути усі книги, вона стала спілкуватися с офіцером (Оксана Андріївна володіла кількома іноземними мовами, зокрема німецькою) і показувати офіцеру видання XVIII–XIX століть німецькою мовою, що зберігалися у бібліотеці. Офіцер попався з «культурних» і дозволив віднести їх у підвал. У такий спосіб, разом із виданнями німецькою мовою, у сховище було перенесено інші цінні книги. Завдяки її мужності та винахідливості найцінніший фонд бібліотеки був збережений, і вже у травні 1944 року вона відновила діяльність [7, с. 4]. Вихованці Дитмістечка були впевнені, що Оксана Андріївна, рятуючи народне надбання – книги, здійснила справжній подвиг [8, с. 4]. За це її нагородили медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Цікавий випадок стався з Оксаною Андріївною у тому ж 1944 році. У квітні 1944 року, коли Одеса була звільнена, воїни зупинилися на перепочинок на вулиці, де знаходилася бібліотека. У цей час Оксана Андріївна вийшла до них, вони познайомилися і поспілкувалися. На пам'ять бійці подарували бібліотеці дві книжечки виданого у 1944 році «Кобзаря» Т. Шевченка. Нині вони зберігаються у відділі рідкісних та цінних видань Наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія».

А ось ще один фрагмент з життя цієї незвичайної жінки, який розкриває ще одну грань її характеру. В одеських газетах 1945 року можна було побачити світліну, на якій невисока худа жінка прилюдно обіймає і цілує солдата. Ця жінка – О. А. Касько, а солдат – Й. Д. Касько, який дорогами війни дійшов до Відня. Фотограф упіймав мить їх зустрічі після п'яти років розлуки [7, с. 4].

Після війни ремісницьке училище № 1 і його бібліотека знову стали домівкою для дітей сиріт. Так, у 1949 році до цього навчального закладу було зараховано тисячу двісті знедолених війною дітей, для яких бібліотека стала місцем, де вони входили у прекрасний і добрий світ книг, і вела їх цим шляхом чуйна, досвідчена людина – Оксана Андріївна Касько. Вона згадувала, що діти були важкі, здавалося, що нічим їх не розворушити. Тільки завдяки самовідданості, терпінню, любові стали відпускати страшні спогади про війну, на дитячих обличчях з'явилися посмішки, залунав сміх [9, с. 3].

На підтвердження цих слів наведемо цитати з численних листів, які надсилали вихованці Дитмістечка та училища Оксані Андріївні. «Вона була для безпритульних не просто наставницею... Вона замінила нам матір...», – згадував Олександр Морозов, учасник Другої світової війни, письменник. «У нашу бібліотеку я приходив, як у найсвятіше місце. Навкруги панувала чистота, затишок, багато сонця, чудових квітів ... І добра посмішка нашої Мами – Оксани Андріївни. Голос у неї тихий, лагідний. До кожного з нас вона ставилася з великою увагою і чуйністю. Ми зверталися до неї за порадою, розкривали секрети, скаржилися на кривдника, ділилися несподіваною радістю. А то просто так сядеш десь у куточку і сидиш тихенько, навіть не читаєш, просто поглядаєш на Оксану Андріївну, і тобі так спокійно, так добре, як буває тільки в рідній домівці» [5, с. 23–24]. Василь Жук, який працював у шахті та здобув значних успіхів, писав: «Я зовсім не вихваляюся, а лише хочу показати результати Вашого материнського виховання. Оксана Андріївна, чого я досяг, того досягли й Ви. ... Ви були і є моєю матір'ю. ... Завдяки Вашим зусиллям з мене вийшла людина» [10].

О. А. Касько з роками не втратила творчого натхнення. Так, у 1965 вона ініціювала створення Музею училища, який очолила на громадських засадах. З нагоди його відкриття вона організувала першу зустріч випускників Дитмістечка та училища різних років. Учасники цієї урочистої події зазначали, що найбільше вражали не речі, не світлини, альбоми чи інші документи у музейній колекції, що розкривали педагогіку виховання безпритульних дітей, а концентрація почуття вдячності вихованців своїм наставникам, що замінили їм батьків у найсуворіші дні, допомогли їм вийти в люди [11].

Оксана Андріївна на цьому не зупинилася, і за її ініціативою цьо-

го ж року було створено пошуковий клуб, головним завданням якого було відтворення історії Дитмістечка та училища, систематизація відомостей про їх колишніх вихованців, поширення інформації про цей незвичайний навчально-освітній заклад. Багато років вона його очолювала на громадських засадах О. А. Касько. Робота клубу була дійсно пошуковою, на яку його очільниця не шкодувала часу і зусиль, і це не рахуючи її основної роботи в бібліотеці та спілкування з молодими людьми, учнями училища, але без цього ця дивовижна жінка не уявляла свого життя. Вона листувалася з випускниками Дитмістечка та училища, віднаходила нову інформацію про них та поновлювала втрачені зв'язки. Уся інформація була ретельно впорядкована та систематизована, на кожного вихованця була заведена окрема справа з листами, документами, світлинами. Загалом за роки діяльності музею та клубу було зібрано понад 10 тис. оригінальних експонатів, які нині зберігаються у Музеї рідкісних та цінних видань Наукової бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія». На той час це був єдиний в Україні музей і клуб такого спрямування, тому Київський Республіканський Будинок народної творчості профтехосвіти звернувся до Оксани Андріївни з проханням допомогти поширити досвід їх роботи серед інших училищ.

Померла Оксана Андріївна Касько 16 січня 1985 року. Бібліотечні традиції, започатковані в цій «Країні Дитинства» Оксаною Андріївною Касько, продовжила її учениця – Марія Миколаївна Солодухіна (1937–2022). Вона прийшла у бібліотеку у 1961 році, спочатку на посаду бібліотекаря, у 1974–1997 роках була її завідувачкою, а згодом – першою директоркою Наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія».

Ще у давнину мудрі люди вивели загальний алгоритм дій, який має втілити людина протягом життя – посадити дерево, побудувати дім, виховати дитину. Усі три частини цієї програми Оксана Андріївна Касько виконала. Більш того, вона виховала не тільки власну дитину, а зіграла свою турботою, любов'ю тисячі знедолених війною сиріт. Вона вважала, що завдання бібліотеки виховати в учнів переконання, що книга – джерело знань, а бібліотека – храм науки. Це можна зарахувати до частини життєвої програми щодо будівництва дому та висадки дерева, оскільки Оксана Андріївна створила не матеріальні предмети,

а їх духовний еквівалент – через книгу поширювала у світі добро і знання.

Висловлюємо сподівання, що наукові публікації з тематики, запропонованої організаторами конференції «Інформаційне, інтелектуальне та духовне життя суспільства крізь призму біографічних досліджень діячів бібліотечної, книжкової та видавничої справи», стануть поштовхом для реалізації проекту щодо систематизації відомостей про відомих представників бібліотечної галузі України та видання біографічного словника.

Література

1. Chapman L. Oxford Dictionary of National Biography. URL: https://www.casalini.it/retreat/2003_docs/Chapman.pdf
2. Українська біографістика : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ. 2020. Вип. 20. 372 с.
3. Буряк Л. В. Жіноча (авто)біографія як крапля дощу (слово до читачів). Українська біографістика : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. Київ, 2020. Вип. 20. С. 11–16.
4. Характеристика на старшого бібліотекаря Касько Оксану Андреевну. АДІК НУ «ОЮА» (Архів Дитмістечка імені Комінтерна. Наук. б-ка Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». Ф. 2. Оп. 1. Спр. 5. зб. 1. Арк. 2.
5. Морозов А. Л. На острие судьбы: книга-исповедь. Москва : МОФ-Победа, 1994. 203 с.
6. Герасимова Т. Территория детства. Слово. 2005. 27 жовт. (№ 43). С. 1, 4.
7. Голубовский Е. Подвиг библиотекаря. Вечерняя Одесса. 1982. 6 фев. (№ 31). С. 4.
8. Колыбель нашего детства. К 70-летию первого государственного показательного детгородка имени Коминтерна / А. А. Шиндель, Ю. А. Хворостин, П. А. Бородавко [и др.]. Одесса : Тип. СПТУ № 1. 1990. 92 с.
9. Варда Є., Варда Є. Комінтернівці з Одеси. Радянська освіта. 1987. 20 лист. (№ 93). С. 1, 3.
10. Письмо Жука Василя Касько Оксане Андреевне. АДІК НУ «ОЮА» (Архів Дитмістечка імені Комінтерна. Наук. б-ка Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». Ф. 2. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 1.
11. Градзаевский О. Спасенные революцией. Вечерняя Одесса. 1978. 23 сент. (№ 186). С. 4.

THE HISTORY OF THE ODESCHINI LIBRARY IN STAFF: OKSANA ANDRIIVNA KASKO

Tetiana Stefanchishena,

Odesa Law Academy National University,
head of the information and bibliographic department
of the Scientific Library.

Olena Kalynovska,

Odesa Law Academy National University,
leading librarian of the Scientific Information
Center Scientific library.

Abstract. The article is devoted to the study of the biography of Oksana Andriivna Kasko - a person known in the professional circle of Odesa librarians in the 50s and 80s of the 20th century, an educator who was the director of the library for more than thirty years. Information is provided about the unique educational institution in which she worked for more than fifty years - Dytmistechko named after Comintern, later reorganized into a vocational school. It is proposed, following the example of foreign countries, to implement a project to systematize information about well-known representatives of the library industry of Ukraine and publish a biographical dictionary.

Kew words: *national biographical studies, biography, librarianship, Odesa libraries.*